

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2022. – С. 104–113
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2022. – pp. 104–113
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2022.56.104-113>
hj.chnu.edu.ua

УДК: 929(477)Франко:930.85(477.85)

Світлана Герегова* (Чернівці)

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОСТАТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА У КУЛЬТУРНІЙ ПАМ'ЯТІ ЧЕРНІВЦІВ

У статті, крізь призму комеморативних практик, що застосовуються на рівні держави, громади, міста, досліджено репрезентацію постаті відомого письменника, освітнього та громадського діяча Юрія Федьковича у культурній пам'яті Чернівців, де він постійно мешкав упродовж останнього десятиріччя свого життєвого шляху. Працюючи на посаді редактора української газети «Буковина», за допомогою друкованого слова долучав українців Буковинського краю до розвитку їхньої національної самосвідомості.

Доведено, що різнобічна діяльність Юрія Федьковича в інтересах українського народу обумовила увіковічнення його постаті в індивідуальній та колективній пам'яті Чернівців. Це, зокрема: перевидання творів письменника; проведення екскурсій та заходів у Літературно-меморіальному музеї його імені; надання у 1989 році імені Юрія Федьковича Чернівецькому університету, що відіграє неабияку роль у пам'ятанні молоддю «буковинського Соловія»; спорудження пам'ятника Юрію Федьковичу у сквері неподалік університету, що стало вагомим «місцем пам'яті»; заснування щорічних освітянської та культурно-мистецької премій імені Юрія Федьковича тощо.

Ключові слова: культурна пам'ять, комеморативні практики, постать, «буковинський Соловій», пам'ятник, Літературно-меморіальний музей, ЧНУ імені Юрія Федьковича.

Svitlana Herehova (Chernivtsi)

REPRESENTATION OF A PROMINENT PUBLIC FIGURE OF YURIY FEDKOVYCH IN CHERNIVTSI'S CULTURAL MEMORY NARRATIVE

Abstract. The body of the article goes on to discuss the problem of a new portrayal and interpretation of a significant impact of the Ukrainian outstanding writer and a public figure Yuriy Fedkovych on the cultural memory of the capital of Bukovyna – Chernivtsi.

Since memory policy has become a crucial construct of social practices, the author's focus revolves around a variety of theoretical perspectives of memory studies and explores the domain of honouring an outstanding public figure. Through the prism of memory studies, the author puts an emphasis on various commemorative practices such as erecting monuments, establishing museums, celebrating anniversaries, arranging mass events, naming cultural, artistic and educational institutions, renaming streets, creating new traditions, etc.

Together these studies provide important insights into Yuriy Fedkovych's invaluable contribution as its editor into the socially and politically integrated contents of the first Ukrainian newspaper «Bukovyna». Being a forerunner of the Ukrainian national revival, Yuriy Fedkovych was deeply concerned with the sufferings and needs of the ordinary peasants of Bukovyna and made his best of involving them in cultivating their national awareness and identity.

* к.і.н., доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

PhD in History, Associate Professor, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0001-7906-475X

e-mail: baskos@ukr.net

Noteworthy, the «Bukovynian nightingale's» literary, political and social legacy earned him deep respect not only among the progressive intelligentsia of Ukraine in late 19th and early 20th centuries, but also our contemporaries' aspirations to practise societal memories and engrave Yuriy Fedkovych on the individual and collective memory of both Bukovyna and Chernivtsi.

The author boils down that the above-said is exemplified, at the city level, in the following commemorative practices: a) caring for a historical graveyard of Yuriy Fedkovych, located in the «Historical and Cultural Reserve "Cemetery in Zelena St. "»; b) arranging and renewing various events and festivities of the cycle of excursions in Yuriy Fedkovych Literary Memorial Museum; c) holding scientific conferences and annual presenting of each of the volumes of the modern five-volume edition of the writer's works; d) honouring the outstanding public figure's legacy, in April 1989 Chernivtsi University, one of the oldest classical universities in Ukraine, was named after Yuriy Fedkovych, to commemorate the «Bukovynian Nightingale» among youth and students; e) awarding the best educators of the city with the highest educational prize of the Chernivtsi City Council – Yuriy Fedkovych Award that was established in 1994; f) a solemn meeting of intelligentsia, academia, students and schoolchildren to traditionally award the winners of the Yuriy Fedkovych Literary and Art Prize. The venue of an annual ceremony is the city downtown space near the monument to Yuriy Fedkovych (made of bronze, the sculptor V. Hamal). It should be articulated that this cultural memory space has been conveying a powerful message and bearing strong Ukrainian national energy.

Keywords: cultural memory, memory studies, commemorative practices, monument, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi.

У сучасних умовах розвитку України як держави європейського типу особливо важливим є звернення до проблематики щодо збереження культурної пам'яті українців. Актуальність тематики підсилюється тим, що під час ведення повномасштабної війни проти нашої держави з боку росії відзначається агресивне нищення унікальних пам'яток національної культури з метою стирання української ідентичності. Крім цього, держава-агресорка намагається знищити культурно-мистецькі установи, які акумулюють у собі пам'ять про видатних українців та їх творчу спадщину, а також освітні заклади, які покликані формувати світогляд та громадянську позицію молодого покоління України. Такі обставини спонукають науковців глибше досліджувати процес пам'ятання відомих постатей України, які зробили власний внесок у становлення або збереження національної ідентичності, популяризувати їх імена через т.зв. комемораційні практики на рівні держави, громади, міста.

Відновлення незалежності України дало поштовх до розвитку якісно нового етапу у дослідженні поняття пам'яті, яке отримало широке трактування у різних сферах життя людини й суспільства загалом. Різні аспекти пам'яті у історичному розвитку суспільства стали об'єктом досліджень філософів, психологів, культурологів, істориків. Одним із перших досліджень щодо визначення форм і трансформацій культурної пам'яті вважається праця німецької історикині А. Ассман¹, котра розвинула теоретичне обґрунтування дефініції «культурна пам'ять» свого чоловіка, теж німецького історика Я. Ассмана². З початку ХХІ ст. актуалізувалась проблематика досліджень різних форм пам'яті й в українській науковій спільноті. Цікавими і змістовними є наукові доробки дослідниць А. Киридон³, Л. Нагорної⁴, Н. Кривди⁵ та ін.

У 1990-х роках відбувається зростання кількості та розширення проблематики академічних і науково-популярних публікацій, що пов'язані з історією та культурою Буковини й Чернівців. Серед останніх досліджень, які безпосередньо торкаються окремих питань колективної та індивідуальної пам'яті у контексті історії і культури Чернівців, варто виокремити праці науковиць ЧНУ імені Юрія Федьковича С. Герегової⁶, В. Богатирець і Л. Мельничук⁷ та ін.

Серед іншого, важливим є не лише дослідження замовчуваних або маловідомих подій минулого, відродження «спеціально» забутих «попередниками» імен видатних постатей національної історії, а й питання належного пам'ятання нашими сучасниками відомих представників української культури, які тим чи іншим чином долучились до формування національної свідомості українців на різних етапах історичного розвитку України.

У цьому ряду заслужене місце займає постать Юрія Федьковича (1834-1888), який своєю невтомною працею пробуджував почуття гідності українців Буковини в умовах нав'язування чужої

культури, звичаїв і мови, економічної та політичної нерівності у другій половині XIX ст., коли край перебував у складі Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) імперії. «В тому голосі заговорив народ гірської України...»⁸. Свідома громадянська позиція Юрія Федьковича, сповнена турботою про простих селян, високі моральні якості котрих письменник нерідко оспівував у своїх творах, зосереджена у таких його словах: «...Я готовий все моє [життя. – С.Г.] принести на вівтар матері Русі, на вівтар людськості»⁹. Він не боявся висловлювати рішучий протест проти економічного й національного гноблення простих буковинців, плекаючи віру в їхнє краще майбутнє. Це дає підстави звернути увагу дослідників не лише на вивчення творчої спадщини «буковинського Соловія», а й на процес пам'ятання у суспільстві постаті визначного письменника та громадського діяча.

Вагомість творчої діяльності Юрія Федьковича розуміли ще його прогресивні сучасники. Зокрема, біля витоків науково-критичного аналізу творчості Федьковича був Іван Франко, який у 1886 році опублікував статтю з нагоди 25-річного ювілею літературної діяльності письменника, де зазначив: «Осип Юрій Федькович, безперечно, одна з оригінальніших літературних фізіономій у нашій літературі... Федькович вложив в свою поезію найкращу частину своєї душі, а така поезія не вмирає, не пропадає»¹⁰. Інтерес до особи та творчої спадщини письменника у колах національної інтелігенції поглибився після його передчасної смерті.

До постаті письменника Юрія Федьковича зверталось чимало дослідників, у більшості літературо- та мовознавців. Серед сучасних – науковиця ЧНУ імені Юрія Федьковича Л. Ковалець, яка видала ґрунтовне наукове дослідження «Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника»¹¹ (2011) та упорядкувала видання «Юрій Федькович у спогадах сучасників» (2019)¹². Ці праці є надзвичайно цінними з огляду на використання дослідницею широкої джерельної бази.

Натомість у запропонованій науковій розвідці маємо за мету, не заглиблюючись у віхи біографії та характеристику творчої діяльності Юрія Федьковича, проаналізувати репрезентацію видатного письменника та громадського діяча у культурній пам'яті столиці Буковини – м. Чернівці.

Окреслюючи суть поняття «пам'ять», зазначимо, що кожний дослідник за власним осмисленням визначає різноманітні її форми, серед яких можна виокремити історичну, культурну, соціальну тощо. Проте іноді вони надзвичайно тісно переплітаються між собою, що обумовлює певного роду різноголосся у визначенні дефініцій, пов'язаних з пам'яттю. В основі поняття «репрезентація», яке активно почало застосовуватись науковцями внаслідок історичного «повороту» 1990-х рр., лежить ідея не лише представлення, а зображення, тобто створення окремих символічних образів у рамках визначеного культурного поля.

Так чи інакше, культурна пам'ять створює особливий зв'язок між поколіннями певної спільноти: вона зберігає для кожного з них інформацію про історичне минуле, що слугує «скарбницею» різноманітних знань і культурних артефактів для збереження нащадками спільної ідентичності. Культурну пам'ять як різновид пам'яті загалом можна вважати колективною та індивідуальною водночас. Адже людина не може існувати без соціуму, вона є його часткою, її власні емоції, позитивні чи негативні, передані шляхом комунікації, тісно пов'язані з емоційним станом іншої людини або колективу людей, з яким вона співпереживає певні події, що вкарбовуються в її пам'ять (індивідуальна) та у пам'ять групи, пов'язаних з нею людей (колективна). Культурна пам'ять спонукає до розуміння не лише «подієвої» історії, а й певних, усталених віками норм, традицій, суспільного й культурного життя з цінностями різних періодів, і таким чином уособлює інформаційну функцію культури «за вертикаллю», тобто від минулого до майбутнього, від покоління до покоління.

Варто також наголосити на залежності пам'яті від змін, які відбуваються у соціумі у певний момент історичного розвитку та за участі певних соціальних груп, що приводить або до «активізації» і навіть «сплеску», або до її «адаптації» до конкретних умов і, нерідко, навіть «деградації», що можна вважати негативною стороною у поступальному розвитку будь-якого суспільства. Боротися з досвідом загального забуття й покликана культурна пам'ять. Так чи інакше культурна пам'ять, як індивідуальна, так і колективна, не може існувати без комунікативної функції культури, що фактично виконує передачу культурних цінностей, засвоєння та збагачення яких є неможливим без спілкування людей. Це здійснюється за допомогою відповідних знаків: мови, музики, зображень тощо, які входять до скарбниці культурних цінностей, що зумовлює тісний зв'язок комунікативної функції з семіотичною (знаковою).¹³

У цьому контексті наша розвідка передбачає, крім *memory studies*, ще й застосування культурних практик, що обумовлюють вшанування пам'яті добре відомих або «віднайдених» дослідниками постатей, відзначення свят і визначних подій з доцільністю їх проведення та обґрунтування певних дат, зведення пам'ятників і будівель, зміною назв вулиць, утримання місць поховань тощо, котрі можуть відбуватися як на рівні держави, так і на місцевому рівні.

Задля збереження культурної пам'яті існують певні інституції (освітні, мистецькі, музейні тощо), а для її «живлення» використовуються т.зв. «комемораційні практики». Як стверджує дослідниця А. Киридон: «Комеморація – це процес відбору того, що належить згадувати, а що піддавати забуттю... Проблема вшанування пам'яті пов'язана зі сприйманням суспільством свого минулого, закарбовуванням у суспільній свідомості певних епізодів минулого. У комемораціях оприявнюються колективна пам'ять, етичні й політичні починання, панівні ідеології тощо. У вузькому сенсі слова комеморації – це увічнення пам'яті про події: спорудження пам'ятників, організація музеїв, визначення знаменних дат, свят, масові заходи, перейменування вулиць, творення нових традицій тощо»¹⁴. Інтерпретуючи думку дослідниці щодо комемораційних практик відносно пам'ятання видатної постаті, зауважимо, що цей процес підсилюється у роки ювілейних дат певної особи (від дня народження або смерті, окремих вагомих здобутків у творчій або професійній діяльності тощо).

Розглядаючи репрезентацію постаті Юрія Федьковича у культурній пам'яті Чернівців, варто констатувати, що у місті він постійно проживав з 1876 року й тут, через дванадцять років, знайшов свій останній прихисток. Заради справедливості зазначимо, що впродовж свого життя Федькович нетривало перебував у Чернівцях і мешкав за різними адресами. Та найбільше нас цікавить останній період життєвого шляху Юрія Федьковича, котрий після смерті батька перебрався на постійне проживання у Чернівці.

Що саме додало добре знаному на той час серед української національної інтелігенції письменнику, культурно-освітньому діячеві вагомості у контексті можливого пам'ятання майбутніми поколіннями буковинців? Відповідаючи на це запитання, зазначимо, що Федьковичеве повсякдення з 1879 по 1884 рік було сповнене елементами депресивного внутрішнього стану й окреслюється дослідниками як період його глибокої творчої кризи: він «закинув» своє «писання» й перестав брати участь у культурно-громадському житті краю.

«Ожив» Юрій Федькович, отримавши пропозицію від товариства «Руська бесіда» про створення першої в краї української газети «Буковина», ставши її зачинателем-видавцем і відповідальним редактором. У цьому неабияка роль належала представникам національно свідомої української інтелігенції, що рухали справу пожвавлення суспільно-політичного та культурного життя українців Буковини. Так, у своєму листі до Олександра Кониського від 25 листопада 1884 року Іван Тимінський, котрий запропонував Федьковичу взятись за редакторську роботу, повідомляв: «Федькович, котрий для діла руського на Буковині був пропав, зачався рухати. Я його збудив зі сну, і він зачав знов писати, а пише досконало»¹⁵.

Письменник дійсно «пробудився зі сну», адже редагування «Буковини», котра для багатьох стала ковтком правди про нелегке повсякденне життя українських буковинців в умовах чужоземного панування, передбачало не лише розуміння всіх народних проблем, а й неабияке уміння дохідливо для простого народу висвітлювати певну інформацію на шпальтах газети. Тут варто враховувати, що при формуванні номерів газети редакція обов'язково передбачала можливі конфлікти з цензурою, тому майже всі статті на суспільно-політичні й злободенні культурні проблеми краю були без підписів або під псевдонімами. Це засвідчує хоча б той факт, що в укладеному дослідником творчості письменника Ф. Погребенником бібліографічному покажчику серед авторів статей, надрукованих у «Буковині» за період з 1885 по 1888 рік, Юрій Федькович не значився¹⁶.

І хоча під матеріалами, вміщеними у газеті, ніде не зустрічається ім'я Федьковича, його ідейні настанови простежуються у багатьох статтях, насамперед «передовицях». У цьому контексті заслуговує на увагу формулювання у передовій статті першого числа газети із назвою «Родимці» мети «Буковини»: «Газета «Буковина» має поставити наріз Буковини на вищий ступінь духового й морального розвою з іншими народами австрійської монархії. ... «Буковина» буде подавати вістку про духовне життя галицьких, угорських і на Україні жиючих братів наших, належачих до одної і тої самої великої родини – вірних синів рідної неньки нашої матері-Руси»¹⁷.

В іншій передовиці Буковини (від 13 лютого 1886 року) було сформовано заклик: «Кожна краєва мова (отже й руська) має рівне право в школі, в уряді і у громадському житті. Всякі чужинці-поневолювачі й зайди, звичайно, забувають про це право, тому не забуватимемо ми самі про нього»,¹⁸ який доносить до читачів газети тверду думку Федьковича про нагальну потребу переходу на рідну мову. Отже, він робив важливу справу для становлення національної свідомості буковинської творчої інтелігенції, «підштовхуючи» її до переходу від німецької до руської (української) мови. Підтримуючи громадсько-політичну орієнтацію свого «дітища», Федькович закладав основу для поширення важливих ідей боротьби за права і свободи українців Буковини.

Принципова, об'єктивна оцінка подій та явищ на шпальтах «Буковини» забезпечувала їй добру репутацію, підіймаючи авторитет редактора. Газета неодноразово отримувала позитивну оцінку та схвальні відгуки видатних українських діячів. Так, І. Франко зазначав: «Без сумніву найбільше гомону на українсько-руській землі робить черновецька газета «Буковина». Редагована живо і талановито, ... вона заслуговує на повне признание»¹⁹.

За наближеність Юрія Федьковича до простого народу, намагання вирішити проблеми селянства, щире зацікавлення традиціями буковинців, велике бажання «підняти нарід руський Буковини» його поважали та любили не лише побратими по перу, а й звичайні мешканці краю та міста. Ця повага яскраво проявилась під час святкування 25-річного творчого ювілею Юрія Федьковича у 1886 році, що додало письменнику натхнення й сил та уможливило завершення роботи над драмою «Богдан Хмельницький». Проте через два тижні, а саме 11 січня 1888 року, втомлене Федьковичеве серце зупинилось. Віддати останню шану під час похорону прийшло чимало буковинців, незважаючи на лютий мороз. Упокоївся Юрій Федькович на кладовищі у Чернівцях (тепер – міське комунальне підприємство «Історико-культурний заповідник «Кладовище по вулиці Зеленій»). Влітку того ж року на його могилі поставили пам'ятник.

Варто зазначити, що у Державному архіві Чернівецької області зберігається низка документів, датованих 1954 та 1955 рр., які висвітлюють процедуру прийняття рішень виконавчого комітету Чернівецької обласної ради депутатів трудящих щодо встановлення надгробної плити на могилі Юрія Федьковича²⁰. Наше зацікавлення викликав такий документ: «Пропозиції текстів для надгробного пам'ятника на могилі українського письменника Юрія Федьковича, направлені для погодження начальником Чернівецького обласного управління культури Дідиком С.І. у Міністерство культури УРСР (1954)»²¹. В результаті була отримана відповідь: «Рекомендація Міністерства культури УРСР щодо вигравіювання на надгробній плиті, яку буде встановлено на могилі видатного українського письменника Юрія Федьковича, тексту такого змісту: Юрій Федькович – видатний український письменник-демократ (8 серпня 1834 р. – 11 січня 1888 р.) (1955)»²².

Про що свідчать зазначені документи? Як бачимо, ініціатива «знизу» була приурочена до 120-ї річниці від дня народження Юрія Федьковича, а рішення «зверху» надійшло аж наступного року. Чи дійсно їх можна вважати проявом вдячності «буковинському Соловію», борцю за справедливість та краще життя українців краю, чи наголос на: «видатний український письменник-демократ» – це певного роду «загравання» із буковинцями у період постсталінської доби?..

Своєрідним «заповітом» письменника стали його слова, датовані ще 1873 роком: «Коли я вже собі заслужив або коли ще собі заслужу на те, щоб на мою пам'ятку ставили статую або малювали мене на образі, то я бажаю собі, щоб се так зробили. Чи пластично, чи на образі я маю бути не в іншій, тільки в гуцульській ноші... У кого серце повне любові й щира рука, того прошу о ялиці, рожі і барвінок на моїй могилі і довкола неї... У головах не ставте мені хреста, лише засадіть ялицю. Хрестів я мав досить у своєму житті»²³. Це прохання-заповіт письменника було реалізоване лише у 60-х роках ХХ ст., про що розповіла директорка міського комунального підприємства «Історико-культурний заповідник «Кладовище по вул. Зеленій» А. Ніколаєва: «Ще в радянські часи працівники музею Федьковича віднайшли десь у творах рядки про те, що поет не хотів великих пам'ятників, а просив нащадків висадити у його голові гарне дерево. Тоді десь і висадили це дерево, якому зараз уже біля 50 років»²⁴. І дійсно, висока ялиця й нині слугує своєрідним оберегом місця останнього спочинку Федьковича... А саму могилу письменника, якою донині опікуються небайдужі чернівчани, з проведенням біля неї молебню у день народження або день смерті письменника, покладанням квітів, виголошенням промов представниками інтелігенції краю, можна вважати виявом колективної пам'яті про «буковинського Соловія».

У цьому контексті інтерес становить пам'ятник Юрію Федьковичу, виконаний з бронзи (робота скульптора В. Гамалія та архітектора В. Сізова), що стоїть у сквері між вулицями Лесі Українки та Університетською. Цей пам'ятник із написом «Я люблю мою Русь-Україну, я вірую в її будучину...» був споруджений на честь 170-річчя від дня народження письменника. Відкриття його відбулось у 1995 році, що було приурочено до 120-ї річниці заснування Університету в Чернівцях, який з 1989 року носить ім'я Юрія Федьковича.

Дещо незвичний, оригінальний підхід митців до створення пам'ятника, пов'язаний з поєднанням у роботі декількох мистецьких течій, викликав різноголосся думок містян щодо такого дивного «трактування» образу Юрія Федьковича. Серед іншого, цей витвір мистецтва найчастіше називали «трансформером», натякаючи на схожість його монументальних форм з роботом. Причину такої нестандартності пам'ятника обґрунтував скульптор В. Гамаль: «Тоді, на початок 90-х, всі пам'ятники в Україні композиційно були схожі на головного радянського вождя...»²⁵. Очевидно, що автор хотів уникнути такої «схожості» й, крім цього, намагався надати постаті відомого буковинця місцевого колориту, символічно оздоблюючи композицію орнаментом. Втілений у бронзі Юрій Федькович ніби «одягнутий» у буковинське народне вбрання, що символізує «гуцульську ношу», яку письменник заповідав надягнути на себе «чи пластично, чи на образі». Таким чином, автори композиції втілили у пам'ятнику «заповіт» Юрія Федьковича, що яскраво відображає не лише його любов до рідного краю, до української культури, а й свідчить про його високу духовність, патріотизм та почуття національної самосвідомості.

На нашу думку, розташування пам'ятника є дещо символічним: в основі своєрідного трикутника, де з одного боку від нього – перший та другий корпуси Університету (відповідно – факультет математики та інформатики і юридичний факультет), а з іншого – третій корпус (Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів) та університетська Наукова бібліотека. На вершині цього трикутника – Центральний корпус, який разом із четвертим та шостим (відповідно – географічний та філологічний факультети) корпусами, розміщений у будівлі колишньої Резиденції митрополитів Буковини і Далмації. До речі, щороку 4 жовтня, у день інавгурації Університету, кращим студентам надається право покладання кошків із квітами не лише на могилу Юрія Федьковича на кладовищі по вулиці Зеленій, а й до зазначеного пам'ятника.

Без сумніву, пам'ятник Юрію Федьковичу у композиції зі сквером, де нерідко проводять вільний час чернівчани, виконує функцію «місця пам'яті», яке «допомагає» видатному буковинцю постійно перебувати у полі зору чималої кількості студентів Університету його імені, відіграє неабияку роль у пам'ятанні молоддю цієї неординарної постаті. Щороку тут у день народження письменника відбувається урочисте зібрання інтелігенції краю, студентів та школярів, що супроводжується покладанням квітів по постаменту, виступами присутніх, читанням Федьковичевих поезій та виконанням пісень на його слова.

Обов'язковою і уже традиційною складовою дійства є нагородження лауреатів Літературно-мистецької премії його імені, котра ініційована Чернівецьким обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» й редакцією газети «Буковина» з нагоди 180-ї річниці від дня народження письменника. Першими лауреатами стали члени творчого колективу, які працювали над багатотомним виданням творів письменника: науковці ЧНУ імені Юрія Федьковича – професори кафедри української літератури Б. Мельничук (голова колективу) та Л. Ковалець (вищезгадувана дослідниця творчості Юрія Федьковича), доцент М. Юрійчук (журналіст, дописувач газети «Буковина»), активна популяризаторка творчості Юрія Федьковича Л. Черняк і художник І. Балан, котрий здійснив оформлення видання.

Тривожно особливим, з присмаком війни, стало урочисте дійство за участю представників крайової влади, митців та громадськості краю біля пам'ятника Федьковича у серпні 2022 року. Проте навіть звук сирени, що свідчив про оголошення тривоги в Чернівецькій області, не зміг зупинити заплановані урочистості, присвячені пам'яті «буковинського Соловія» у день його народження. Після покладання квітів до пам'ятника та вручення премій цьогорічним лауреатам, продовження заходу відбулось у сховищі, де, зокрема, пролунав вірш Федьковича «Україна» у виконанні студентки Університету.

Проте не варто зазначену вище премію з церемонією нагородження біля пам'ятника плутати з премією імені Юрія Федьковича, яка вважається найвищою освітянською нагородою Чернівецької

міської ради. Вона була заснована у 1994 році з метою підвищення авторитету вчителів, визнання їхніх заслуг у відродженні національної школи та науки, й щороку її лауреатами стають більше десяти кращих викладачів та організаторів освіти. Ця премія символізує визнання нашими сучасниками особистого внеску Юрія Федьковича у становлення українського шкільництва в Буковині і вручається лауреатам у міській Ратуші.

Найбільш виразно про пам'ятання певної видатної постаті може свідчити створення та діяльність на її честь окремої музейної інституції. Створення музею Юрія Федьковича датуються далеким 1945 роком: післявоєнна радянська політика влади з метою «привернення» до себе позитивної уваги передбачала вшанування місцевих культурних діячів, які користувались любов'ю у мешканців краю. Спочатку експозиція музею була розміщена у краєзнавчому музеї, що розташовувався у головному корпусі Резиденції митрополитів Буковини і Далмації, а пізніше, з переданням Резиденції на баланс Університету, матеріали експозиції були «перебазовані» разом з Чернівецьким обласним краєзнавчим музеєм у будівлю на вул. Ольги Кобилянської.

І лише у 2004 році Чернівецький літературно-меморіальний музей Юрія Федьковича отримав своє сучасне місце розташування: у меморіальній будівлі за адресою Соборна площа, 10 (хоча вхід у музейне приміщення – з вул. І. Франка, 29). Саме тут, у будівлі на вулиці Лілійній (тепер – вул. І. Франка), 29, яка виходила на площу Австрії, 10 (тепер – Соборна площа), де з 1 травня 1886 року на другому поверсі товариство «Руська бесіда» орендувало приміщення для управлінського та редакційного центру газети «Буковина», мешкав і працював Юрій Федькович в останні роки свого життя²⁶.

Експозиція музею складається із двох частин: літературної та меморіальної, розміщених у дев'ятох експозиційних залах, що насичені прижиттєвими виданнями творів, фотографіями, листуванням тощо. У музеї проводиться цикл екскурсій з акцентом на візуалізації автентичної обстановки повсякденного життя Юрія Федьковича, складовою якого була невтомна праця з видання газети «Буковина». Наявність меморіальної кімнати у музеї та Федьковичеві особисті речі, розташовані у ній, «дихають» його уподобаннями, звичками, характером, а ще... любов'ю до рідного краю та його традицій.

Без сумніву, музей виконує роль місця пам'яті видатного буковинця з його потужною національною енергетикою. Тут створюються цікаві тематичні виставки, які розкривають певні аспекти творчої діяльності «буковинського Соловія», відбуваються презентації нових видань його творів, організовуються щорічні зустрічі представників національної еліти краю з лауреатами Літературно-мистецької премії Юрія Федьковича.

Чернівецький літературно-меморіальний музей Юрія Федьковича має філію у смт Путила, де пройшло дитинство письменника: музей-садиба Юрія Федьковича відкрита у 1974 році у відновленій будівлі згідно із збереженими фотографіями та за творами автора, але вже без господарських споруд. Тут, крім постійних екскурсій, проводиться щорічне літературно-мистецьке свято «Шовкова косиця», яке люблять відвідувати чернівчани та гості міста. У ювілейні дати ці музейні інституції мають яскраво виражений взаємозв'язок: урочистості, розпочавшись у Чернівцях, традиційно продовжуються у Путилі.

Пам'ятання Федьковича відбувається й у інших культурно-мистецьких інституціях Чернівців, серед яких: обласний краєзнавчий музей; обласний художній музей, обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Івасюка, обласна бібліотека для дітей, де співробітники готують виставкові експозиції для різної вікової категорії відвідувачів.

Отже, діяльність Юрія Федьковича зумовила збільшення поваги до нього не лише прогресивної інтелігенції України кінця XIX – початку XX ст., а й бажання наших сучасників увіковічити ім'я видатного буковинця у культурній пам'яті Чернівців. На рівні міста це проявляється, насамперед, у таких комемораційних практиках: 1) постійний догляд за могилою Юрія Федьковича, що розташована в «Історико-культурному заповіднику «Кладовище по вул. Зелений»; 2) проведення різноманітних заходів з постійним оновленням циклу екскурсій у Літературно-меморіальному музеї Юрія Федьковича; 3) наукові конференції та презентація кожного із томів сучасного багатотомного видання творів письменника; 4) вручення найвищої освітянської нагороди Чернівецької міської ради – премії імені Юрія Федьковича (1994) кращим освітянам міста; 5) традиційні урочисті

зібрання інтелігенції краю, студентів і школярів, які супроводжуються нагородженням лауреатів літературно-мистецької премії імені Юрія Федьковича біля спорудженого пам'ятника неподалік Університету, що став потужним за національною енергетикою «місцем пам'яті»; 6) з квітня 1989 року гонорово носить ім'я Юрія Федьковича Чернівецький національний університет – один з найстаріших класичних університетів в Україні, що відіграє неабияку роль у пам'ятанні молоддю «буковинського Соловія»; 7) іменем Юрія Федьковича названа одна з вулиць обласного центру, де розташована ціла низка унікальних за своєю архітектурою будинків австрійського періоду.

¹ А. Ассман, *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті* [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory], Київ, «Ніка-Центр», 2012, 440 с.

² А. Киридон, *Ассман, Ян* [Assmann, Jan], in «Велика українська енциклопедія». «А», URL: <http://vue.gov.ua/Ассман, Ян. Assmann, Jan>

³ А. Киридон, *Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті* [Memory heterotopias: Theoretical and methodological problems of memory studies], Київ, Ніка-Центр, 2016, с. 76-77.

⁴ Л. Нагорна, *Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії* [Sociocultural identity: traps of value distinctions], Київ, ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012, 328 с.

⁵ Н. Кривда, *Колективна пам'ять як чинник формування групової ідентичності* [Constructing The Ukrainian Identity: The Challenges Of Commemoration], in «Філософські обрії», 41, 2019, с. 60-76.

⁶ С. Герегова, *Постать Костянтина Томащук в культурній пам'яті Чернівців* [The outstanding figure of Constantin Tomaszczuk's contribution to the cultural memory of Chernivtsi], in «Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика», вип. 24, Київ, Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, 2019, с. 478-491.

⁷ V. Bohatyrets, L. Melnychuk, *Chernivtsi's Squares and Monuments in the Context of Distinctive Bukovinian Identity, Cultural Heritages and Urban Historical Memory*, in «The Cities of Central and Eastern Europe in the Last Century: Urban Projects and Developments After 1918», Cluj-Napoca, Mega, Annales Universitatis Apulensis Series Historica 24/I, 2020, p. 45-77.

⁸ І. Пільгук, *Народний співець Буковини – Юрій Федькович* [People's singer of Bukovyna – Yuriy Fedkovych], URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170421-narodnij-spivec-bukovini-yuriy-fedkovich>

⁹ О. Маковей, *Життєпис Осипа-Юрія Федьковича* [Biography of Osyp-Yuriy Fedkovych], in «Федькович, Осип Юрій. Твори», Львів, «Друк. НТШ», 1911, с. 570.

¹⁰ І. Франко, *Осип-Юрій Федькович* [Osyp-Yuriy Fedkovych], in «Зібрання творів у 50-ти томах. Т.27. Літературно-критичні праці», Київ, Наукова думка, 1980, с. 37.

¹¹ Л. Ковалець, *Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника* [Yuriy Fedkovych. The history of the development of the writer's creative individuality], Київ, «Академія», 2011, 440 с.

¹² Л. Ковалець, *Юрій Федькович у спогадах сучасників* [Yuriy Fedkovych in the memories of his contemporaries], Чернівці, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019, 319 с.

¹³ С. Герегова, *Постать Костянтина Томащук в культурній пам'яті Чернівців*, с. 478-491.

¹⁴ А. Киридон, *Потенціал комеморативних практик у конструюванні національної ідентичності: концептуалізація проблеми* [The potential of commemorative practices in the construction of national identity: conceptualization of the problem], in «Історична пам'ять», 2020, 1 (42).

¹⁵ О. Маковей, *Життєпис Осипа-Юрія Гординського-Федьковича* [Biography of Osyp-Yuriy Fedkovych], Чернівці, Золоті литаври, 2005, с. 369.

¹⁶ Ф. Погребенник, *Юрій Федькович і газета Буковина* [Yuriy Fedkovych and the Bukovyna newspaper], in «Радянське літературознавство», 1966, № 4, с. 45.

¹⁷ *Буковина* (Чернівці), 1885, Ч.1, 1 січня.

¹⁸ *Буковина* (Чернівці), 1886, Ч.4, 15 лютого.

¹⁹ І. Франко, *Осип Гординський-Федькович. Посмертний спогад* [Osyp-Yuriy Fedkovych. A posthumous memory], in «Зібр. творів у 50-и томах», Київ, Наукова думка, 1982, Т.47, с. 179.

²⁰ Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО), ф. Р-3, оп. 2, *спр. 1500 Рішення виконавчого комітету Чернівецької обласної ради депутатів трудящих від 18 грудня 1954 року № 904/31 «Про встановлення надгробної плити на могилі українського письменника Юрія Федьковича*, арк. 40.

²¹ ДАЧО, ф. Р-2329, оп. 1, *спр. 55 Пропозиції текстів для надгробного пам'ятника на могилі українського письменника Юрія Федьковича, направлені для погодження начальником Чернівецького обласного управління культури Дідиком С.І. у Міністерство культури УРСР (1954)*, арк. 88-89.

²² ДАЧО, ф. Р-2329, оп. 1, спр. 12 Рекомендація Міністерства культури УРСР щодо вигравіювання на надгробній плиті, яку буде встановлено на могилі видатного українського письменника Юрія Федьковича, текст такого змісту: «Юрій Федькович – видатний український письменник-демократ (8 серпня 1834 р. – 11 січня 1888 р.) (1955)», арк.42.

²³ І. Пільгук, Народний співець Буковини – Юрій Федькович.

²⁴ Інтерв'ю з директоркою міського комунального підприємства «Історико-культурний заповідник “Кладовища по вул. Зеленій”» А. Николаєвою [Interview with the director of the city utility enterprise «Historical and cultural reserve “Cemetery in Zelena St.”» A. Nikolaeva], URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2830764-cherniveckij-nekropol.html>

²⁵ Ательє скульптора [Sculptor's studio], URL: https://www.youtube.com/watch?v=eRqJQ_WQXU

²⁶ О. Филиппчук, Чернівецький літературно-меморіальний музей Юрія Федьковича [Chernivtsi Literary Memorial Museum of Yuriy Fedkovich], Путівник. Чернівці: Букрек, 2011, с.6.

References

1. A. Assman, Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory], Kyiv, «Nika-Tsentr», 2012, 440 s.
2. Atelie skulptora [Sculptors studio], URL: https://www.youtube.com/watch?v=eRqJQ_WQXU
3. V. Bohatyrets, L. Melnychuk, Chernivtsis Squares and Monuments in the Context of Distinctive Bukovinian Identity, Cultural Heritages and Urban Historical Memory, in «The Cities of Central and Eastern Europe in the Last Century: Urban Projects and Developments After 1918», Cluj-Napoca, Mega, Annales Universitatis Apulensis Series Historica 24/I, 2020, p. 45-77.
4. Bukovyna (Chernivtsi), 1885, Ch.1, 1 sichnia.
5. Bukovyna (Chernivtsi), 1886, Ch.4, 15 liutoho.
6. ДАЧО, ф. Р-3, оп. 2, спр. 1500 Rishennia vykonavchoho komitetu Chernivetskoï oblasnoi rady deputativ trudiashchyykh vid 18 hrudnia 1954 roku № 904/31 «Pro vstanovlennia nadhrobnoi plyty na mohyli ukrainskoho pysmennyka Yuriiia Fedkovycha, ark. 40.
7. ДАЧО, ф. Р-2329, оп. 1, спр. 12 Rekomendatsiia Ministerstva kultury URSR shchodo vyhraviuvannia na nadhrobniï plyti, yaku bude vstanovleno na mohyli vydatnoho ukrainskoho pysmennyka Yuriiia Fedkovycha, tekst takoho zmistu: «Yurii Fedkovych vydatnyi ukrainskyi pysmennyk-demokrat (8 serpnia 1834 r. – 11 sichnia 1888 r.) (1955)», арк.42.
8. ДАЧО, ф. Р-2329, оп. 1, спр. 55 Propozytsii tekstiv dlia nadhrobnoho pamiatnyka na mohyli ukrainskoho pysmennyka Yuriiia Fedkovycha, napravleni dlia pohodzhennia nachalnykom Chernivetskoho oblasnoho upravlinnia kultury Didykom S.I. u Ministerstvo kultury URSR (1954), арк. 88-89.
9. «Fedkovych-party» [«Fedkovych-party»], URL: [http://chnu.edu.ua/index.php?page=ua/news&data\[5012\]\[id\]=14997](http://chnu.edu.ua/index.php?page=ua/news&data[5012][id]=14997)
10. I. Franko, Osyp-Yurii Fedkovych [Osyp-Yuriy Fedkovych], in «Zibrannia tvoriv u 50-ty tomakh. T.27. Literaturno-krytychni pratsi», Kyiv, Naukova dumka, 1980, 464 s.
11. I. Franko, Osyp Hordynskiy-Fedkovych. Posmertnyi spohad [Osyp-Yuriy Fedkovych. A posthumous memory], in «Zibr. tvoriv u 50-y tomakh», Kyiv, Naukova dumka, 1982, T.47, 548 s.
12. O. Fylypchuk, Chernivetskyi literaturno-memorialnyi muzei Yuriiia Fedkovycha. Putivnyk [Chernivtsi Literary Memorial Museum of Yuriy Fedkovich. Guidebook], Chernivtsi, Bukrek, 2011, 126 s.
13. S. Herehova, Postat Kostiantyna Tomashchuka v kulturnii pamiaty Chernivtsiv [The outstanding figure of Constantin Tomaszczuks contribution to the cultural memory of Chernivtsi], in «Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka», vyp. 24, Kyiv, Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t istorii Ukrainy, 2019, s. 478-491.
14. Interviu z dyrektorkoiu miskoho komunalnoho pidpriemstva «Istoryko-kulturnyi zapovidnyk “Kladovyshcha po vul. Zelenii”» A. Nikolaievoiu [Interview with the director of the city utility enterprise «Historical and cultural reserve “Cemetery in Zelena St.”» A. Nikolaeva], URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2830764-cherniveckij-nekropol.html>
15. L. Kovalets, Yurii Fedkovych. Istoriiia rozvytku tvorchoi indyvidualnosti pysmennyka [Yuriy Fedkovych. The history of the development of the writers creative individuality], Kyiv, «Akademiia», 2011, 440 s.
16. L. Kovalets, Yurii Fedkovych u spohadakh suchasnykiv [Yuriy Fedkovych in the memories of his contemporaries], Chernivtsi, Cherniv. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha, 2019, 319 s.
17. N. Kryvda, Kolektyvna pamiat yak chynnyk formuvannia hrupovoi identychnosti [Constructing The Ukrainian Identity: The Challenges Of Commemoration], in «Filosofski obrii», 41, 2019, s. 60-76.

18. A. Kyrydon, Assman, Yan [Assmann, Jan], in «Velyka ukrainska entsyklopediia». «A», URL: <http://vue.gov.ua/> Assman, Yan. Assmann, Jan
19. A. Kyrydon, Heterotopii pamiaty: Teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiaty [Memory heterotopias: Theoretical and methodological problems of memory studies], Kyiv, Nika-Tsentr, 2016, 320 s.
20. A. Kyrydon, Potensial komemoratyvnykh praktyk u konstruiuvanni natsionalnoi identychnosti: kontseptualizatsiia problemy [The potential of commemorative practices in the construction of national identity: conceptualization of the problem], in «Istorychna pamiat», 2020, 1 (42).
21. O. Makovei, Zhyttiepys Osypa-Yuriia Fedkovycha [Biography of Osyp-Yuriy Fedkovych], in «Fedkovych, Osyp Yurii. Tvory», Lviv, «Druk. NTSh», 1911, 591 s.
22. O. Makovei, Zhyttiepys Osypa Yuriia Hordynskoho-Fedkovycha [Biography of Osyp-Yuriy Fedkovych], Chernivtsi, Zoloti lytavry, 2005, 369 s.
23. L. Nahorna, Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii [Sociocultural identity: traps of value distinctions], Kyiv, IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2012, 328 s.
24. I. Pilhuk, Narodnyi spivets Bukovyny – Yuriy Fedkovych [People's singer of Bukovyna – Yuriy Fedkovych], URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170421-narodnij-spivec-bukovini-yurij-fedkovich>
25. F. Pohrebennyk, Yurii Fedkovych i hazeta Bukovyna [Yuriy Fedkovych and the Bukovyna newspaper], in «Radianske literaturoznavstvo», 1966, № 4, s.41-46.